

KVALITA ŽIVOTA DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH¹

Božena BUCHTOVÁ

Úvod

Kvalita života byla zpočátku zkoumána v souvislosti se zdravím a nemocí. Straussova monografie (1975) zabývající se hodnocením kvality života chronicky nemocných a starých lidí je jednou z prvních prací pojednávajících o kvalitě života. Metodické přístupy se soustředily zejména na studium efektivity léčebných metod v kvalitě života pacienta (quality of life) a na stanovení adekvátních intervenčních přístupů (Bergsma, Engel, 1998; McGee et al. 1991; O'Boyle, McGee, 1992; Browne et al., 1994; Browne et al. 1997). Teprve později se při studiu kvality života začal brát v úvahu širší rámec lidského života (Emmons, Diener, 1985; Ryff, Keys, 1995; Oishi, 1999; Džurová, Dragomirecká, 2000; Hnilica, 2000). Ukázalo se však, že kvalita života nezávisí pouze na souboru zjistitelných vnějších faktorů, ale že je v podstatné míře ovlivněna subjektivním prožíváním smyslu života (Zika, Chamberlain, 1987; Frankl, 1994; Thompson, Janigian, 2000; Halama, 2000; Balcar, 1995c; Machovec, 1967; Šmajš, Krob, 2003). Poznatky a zkušenosti získané z měření kvality života ukázaly, že:

1. Důležitější pro hodnocení kvality života jedince je jeho vlastní názor na stanovení priorit oblastí kvality života než stanovený a posuzovaný vnější systém hodnot.
2. Jednotlivé dimenze kvality života mají pro každého jedince odlišnou závažnost.
3. V průběhu života jedince dochází v důsledku procházení životními fázemi a přecházením různých situací ke změnám v pořadí důležitosti dimenzí kvality života.
4. Osobní pojetí kvality života je v úzkém vztahu k vyjádření spokojenosti s dosahováním cílů a plněním plánů.

Náš přístup vychází z výše uvedených poznatků a z pojetí kvality života irských psychologů C. A. O'Boyle, H. McGee a švýcarského lékaře C. R. B. Joyce (1994, str. 160): „Kvalita života by měla být formulována individuálně podle toho, jak si ji určí daný jedinec“. Jejich metoda SEIQoL (Schedule for the Evaluation of Individual Quality of Life – Systém individuálního hodnocení kvality života)², patří dnes k nejpoužíva-

---

¹) Studie byla zpracována s podporou grantu GAČR reg. č. 406/02/1562 a s podporou grantu ŐSI, pobočka v Brně v roce 2001-2002

Statistické zpracování dat: PhDr. Tomáš Urbánek, PhD., Psychologický ústav ČSAV Brno
Technická spolupráce: Viktor Kulhavý, student Ekonomicko-správní fakulty MU v Brně

²) Český překlad metody SEIQoL u nás publikoval J. Křivohlavý /2001, 2002/

nějším metodám hodnocení kvality života. Z dostupných pramenů vyplynulo, že použití metody SEIQoL pro výzkum kvality života dlouhodobě nezaměstnaných je ojedinělé.

Ve výzkumu jsme vycházeli z následujících předpokladů:

- Ztráta práce je závažnou změnou v životě jedince a výrazně se projeví ve změně a hodnocení kvality života.
- Dlouhodobá ztráta práce negativně ovlivní jak celkovou výši kvality života, tak i složení a váhu jednotlivých oblastí života.
- Kvalita života bude u dlouhodobě nezaměstnaných výrazně ovlivněna věkem, pohlavím, výší vzdělání a délkou nezaměstnanosti.
- Dlouhodobá ztráta práce negativně ovlivní smysluplnost života jedinců.

Soubor a metodika

Výzkumné šetření probíhalo v roce 2001–2 a zúčastnilo se ho 1957 respondentů rozdělených do čtyř podsouborů:

- 1. Nezaměstnaní** (N = 966, 558 žen a 408 mužů, průměrný věk 34,5 roku, v rozsahu od 17 do 65 let. 6 % respondentů mělo základní vzdělání, 19 % bylo vyučených, 60 % tvořili středoškoláci, 2 % respondentů mělo vyšší odborné vzdělání a ve 13 % byli zastoupeni vysokoškoláci. Průměrná délka nezaměstnanosti byla 19, 63 měsíců).
- 2. Zaměstnaní** (N = 949, 528 žen a 421 mužů, průměrný věk 35,7, v rozsahu od 19 do 73 let. 2,7 % respondentů mělo základní vzdělání, 6,3 % bylo vyučených, 59 % tvořili středoškoláci, 2 % mělo vyšší odborné vzdělání a 30 % byli absolventi vysoké školy).
- 3. Bezdomovci** (N = 22, 22 mužů, průměrný věk 42,2 let, 14 mužů mělo základní vzdělání, jeden byl vyučený, 7 absolvovalo střední školu. Průměrná doba nezaměstnanosti byla 47 měsíců).
- 4. Nezaměstnané matky** po mateřské dovolené (N = 20, průměrný věk 34 let, 19 absolvovalo střední školu a 1 žena měla vysokoškolské vzdělání. Průměrná doba aktivního hledání práce byla 9 měsíců).

Respondenti se zúčastnili výzkumu dobrovolně. Skupina respondentů prvních dvou souborů (zaměstnaných a nezaměstnaných) byla oslovena zaškolenými tazateli po celém území ČR. Rozhovory s bezdomovci byly uskutečněny v brněnském regionu. Rozhovory s nezaměstnanými matkami po mateřské dovolené probíhaly v kurzech pro nezaměstnané v okrese Nový Jičín.³

Ke zkoumání kvality života nezaměstnaných jsme použili metodu SEIQoL. Koncepce metody uveřejněná autory C. A. O'Boyle, H. M. McGee a C. R. B. Joyce v roce 1994 v *Advances in Medical Psychology* /5, str. 159-180/ vychází ze subjektivního hodnocení kvality života. Ve strukturovaném rozhovoru jedinec svobodně zvažuje svůj systém hodnot, bez předem stanovených kritérií. Posuzuje, která životní oblast je pro něho v současné době nejdůležitější, kterým z pěti životních oblastí přikládá největší význam. Pro hlubší porozumění výpovědi a adekvátní interpretaci neuvádí danou životní oblast pouze heslovitě, ale v rozvinutější formě, volnou asociací, co všechno toto životní téma pro něho znamená. Oblasti života, které považuje v dané životní situaci za

³⁾ Rozhovory s bezdomovci vedl PhDr. Aleš Sekot, CSc., rozhovory s nezaměstnanými matkami po mateřské dovolené vedla Mgr. Marta Pavelcová. Na vedení rozhovorů s nezaměstnanými se významně podílela PhDr. Katka Krivá. Všem patří poděkování.

podstatné, pak hodnotí z hlediska jejich závažnosti, relativní důležitosti pro něho samotného. V další fázi se jedinec zamýšlí nad tím, jak je spokojen s danou životní oblastí, jak se mu daří plnit nároky a cíle, které na něho v současné době tato oblast života klade. Při vyhodnocování se u každé životní oblasti násobí její důležitost (uvedená v procentech od 0 do 100) mírou spokojenosti (uvedenou rovněž v procentech od 0 do 100, kde 0 procent je nejnižší míra spokojenosti a 100 procent je naprostá spokojenost). Výsledná hodnota kvality života, která je dána součtem všech pěti součinů, se dělí stem a pohybuje se pak v rozmezí od 0 do 100. Získaný výsledný profil kvality života a celkové skóre kvality života jedince a skupin respondentů doplňuje údaj o míře smysluplnosti života v dané životní fázi. Na šikmé čáře (stoupající zleva doprava v 45 stupňovém úhlu) s označením dolního konce slovy „život nemá naprosto žádný smysl“ a horního konce slovy „život je opravdu smysluplný“ je křížkem označeno subjektivní hodnocení smysluplnosti života.

Výsledky výzkumu byly zpracovány metodami deskriptivní statistiky, korelační analýzy (Pearsonův korelační koeficient, Spearmanova pořadová korelace), dále bylo použito t-testu, Kruskal - Wallisova testu, mediánového testu a metody ANOVA (Univariate Analysis of Variance) – jednorozměrné analýzy rozptylu.

Výsledky výzkumu a diskuse

U každé skupiny respondentů jsme zpracovali:

- pořadí jednotlivých oblastí života (cues) seřazených podle procenta důležitosti v jejich životě a tvořících **profil kvality života** (QL) jedince
- pořadí jednotlivých oblastí života (cues) posouzených respondenty podle **míry spokojenosti** (vyjádřené na škále 0-100) s danou životní oblastí

Následující tabulky obsahují průměry a směrodatné odchylky jednotlivých skupin respondentů pro uvedené oblasti kvality života a spokojenosti s nimi. Kromě pěti nejdůležitějších životních oblastí (cues) uvádíme v každé skupině i výskyt dalších v pořadí méně důležitých životních oblastí.

Kvalita života

	Oblast života (cue)	Průměrné QL	Směrodatná odchylka
1.	Rodina	27,44	17,01
2.	Zdraví	20,79	15,29
3.	Práce	9,33	13,4
4.	Duševní pohoda	6,32	9,02
5.	Vztahy mezi lidmi	5,67	8,42
6.	Koníčky	4,64	7,49
7.	Práce na sobě	4,52	7,91
8.	Peníze	1,07	4,74
9.	Bydlení	0,28	2,26

Spokojenost

	Oblast života (cue)	Průměrná spokojenost	Směrodatná odchylka
1.	Rodina	64,51	33,30
2.	Zdraví	58,41	33,75
3.	Práce	30,13	37,80
4.	Vztahy mezi lidmi	26,96	35,41
5.	Duševní pohoda	26,60	35,06
6.	Koníčky	24,57	34,07
7.	Práce na sobě	18,41	29,48
8.	Peníze	3,41	13,72
9.	Bydlení	0,87	7,41

N=949; hladiny významnosti * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Tab. 1 Zaměstnaní. Profil kvality života zaměstnaných a míry spokojenosti s danou životní oblastí

Kvalita života

	Oblast života (cue)	Průměrné QL	Směrodatná odchylka
1.	Rodina	25,28	17,04
2.	Zdraví	20,12	15,11
3.	Práce	9,70	14,36
4.	Duševní pohoda	5,70	8,88
5.	Vztahy mezi lidmi	5,65	8,47
6.	Koníčky	5,50	8,36
7.	Práce na sobě	5,06	9,21
8.	Peníze	2,13	8,14
9.	Bydlení	0,44	3,18

Spokojenost

	Oblast života (cue)	Průměrná spokojenost	Směrodatná odchylka
1.	Rodina	58,03	35,14
2.	Zdraví	53,18	34,23
3.	Koníčky	28,81	36,77
4.	Vztahy mezi lidmi	25,71	34,35
5.	Duševní pohoda	20,54	30,44
6.	Práce na sobě	16,82	27,83
7.	Práce	8,60	18,86
8.	Peníze	3,09	11,90
9.	Bydlení	1,16	8,50

N=966; hladiny významnosti *p ≤ 0,05, **p ≤ 0,01

Tab. 2 Nezaměstnaní. Profil kvality života nezaměstnaných a míry spokojenosti s danou životní oblastí

Pozn. Statistický test rozdílu mezi skupinami (vzhledem k počtu respondentů) bylo možné provést pouze mezi skupinami zaměstnaných a nezaměstnaných. Tam, kde byl statisticky významný rozdíl mezi těmito dvěma skupinami, je průměr označen tučně.

Pro kvalitu života zaměstnaných i nezaměstnaných respondentů jsou důležité stejné životní oblasti (cues) v pořadí: rodina, zdraví, práce, duševní pohoda a vztahy mezi lidmi. Statisticky významný rozdíl mezi těmito dvěma skupinami jsme zjistili pouze u hodnoty rodina, která byla pro zaměstnané respondenty důležitější životní hodnotou než pro nezaměstnané a zaměstnaní jsou s touto životní oblastí také spokojenější. Zatímco zaměstnaní dosahovali významně vyšší spokojenosti s oblastí práce a zdraví, u nezaměstnaných to byla v jejich životní situaci oblast koníčků a zálib.

Rodina

Analýzou obsahu odpovědí (judgement analysis) jsme dospěli k závěrům, že pro kvalitu života má rodina pro zaměstnané i nezaměstnané respondenty téměř shodné významy: 1. Rodina jako symbol porozumění, spokojenosti a sounáležitosti 2. Rodina jako psychická opora (symbol bezpečí, zázemí a jistoty) 3. Rodina jako nejdůležitější hodnota v životě (mít pro koho žít) 4. Rodina – zázemí pro výchovu dětí 5. Rodina jako smysl života (seberealizace).

Rozdíl mezi oběma skupinami byl však patrný v relativní četnosti významů rodiny i v jejich pořadí podle četnosti. U nezaměstnaných respondentů byla na prvním místě rodina spojována s významnou psychickou oporou v době ztráty práce. Nezaměstnaní nacházejí v rodině duševní rovnováhu, která je otřesena nedobrovolnou ztrátou práce a zejména neúspěšnými pokusy o její znovuzískání. Rodina často navrácí nezaměstnaným psychickou vyrovnanost. U zaměstnaných respondentů asociuje rodina pohodu, harmonii, soudržnost, vzájemné porozumění mezi jejími členy a teprve potom spojují rodinu s místem bezpečí, jistoty a zázemí. Potvrzuje to poznatek z našich dřívějších

výzkumů, že v rodinách dlouhodobě nezaměstnaných jedinců prověřuje tato situace kvalitu rodinných vztahů a lépe ji zvládají lidé, kteří se mají o koho opřít, kteří mají možnost o své situaci otevřeně hovořit se svými blízkými (B. Buchtová a kol., 2002 s.107, 8).

Dále jsme zjistili rozdíl mezi zaměstnanými a nezaměstnanými v četnostech výpovědí, které uvádí rodinu jako smysl života a seberealizaci. Ztrátou práce dochází k posunu a transformaci životní energie, která se původně spotřebovávala v práci, do náhradní a zpravidla i jinak strukturované rodiny. Zejména pro nezaměstnané ženy představuje rodina alternativní pracovní pole poskytující seberealizaci a tlumící zátěž z nezaměstnanosti (B. Buchtová a kol., 2002 s.100). Psychosociální zátěž u nezaměstnaných mužů zajišťujících živobytí pro rodinu je podstatně silnější než u nezaměstnaných žen.

Zdraví

Hodnota zdraví v kvalitě života byla u všech čtyř skupin respondentů uváděna na předním místě. Sémanticky byla životní oblast zdraví nejčastěji spojována s:

1. nejvyšší životní hodnotou, 2. hodnotou, kterou si člověk uvědomí, až když ji ztratí (zvýšenou péčí o své zdraví v důsledku nemoci, úrazu), 3. předpokladem pro získání a udržení zaměstnání (podmínka produktivního života), 4. se zdravým životním stylem (zásadami správné výživy, cvičením – péčí o fyzické zdraví), 5. se zdrojem tělesné a duševní pohody (důrazem na harmonii duševního a tělesného zdraví a z toho plynoucí životní spokojenosti), 6. se zárukou soběstačnosti (nezávislostí na ostatních zejména ve stáří, nebýt na obtíž druhým), 7. se starostí o zdraví rodiny a blízkých.

Životní téma zdraví představuje v kvalitě života zaměstnaných i nezaměstnaných respondentů nejen nejvyšší životní hodnotu, od které se odvíjí řada dalších životních naplnění, ale také (s vysokou četností výpovědí) předpoklad pro získání a udržení zaměstnání. Hodnota zdraví je nejceněnější devizou na současném trhu práce. Lidé se změněnou pracovní schopností mají vzhledem ke stále většímu důrazu na produktivitu práce a výkon čím dál menší šanci najít práci. Doba jejich evidence na úřadech práce převyšuje několikanásobně dobu evidence zdravých jedinců.

Řada výzkumných studií popisuje souvislost mezi nezaměstnaností a zhoršením zdravotního stavu. I v našich výzkumných pracích (B. Buchtová, 1992, 1999, 2000) více než polovina dlouhodobě nezaměstnaných opakovaně uváděla subjektivní příznaky neurotických potíží projevujících se úzkostí, vnitřním neklidem, podrážděností, bolestmi hlavy, nespavostí, zvýšenou únavou. Následkem ztráty práce došlo u mužů i žen ke zhoršení dosavadních zdravotních problémů - hypertenze, žaludeční vředy, onemocnění srdce, problémy s páteří, astma atd. V současné době mnoho lidí na českém trhu práce žije v obavách a strachu ze ztráty práce. Důvodem jsou pracovní smlouvy na dobu určitou a neustále se zvyšující procento regionálně nezaměstnaných, způsobené razantním propouštěním lidí z filiálek zahraničních investorů, pro které se stala po čase pracovní síla v České republice ekonomicky nevýhodnou. Nezaměstnanost má tak negativní vliv nejen na zdravotní stav lidí, kteří ztratili práci, ale i na chování a zdraví lidí zaměstnaných. Ty provází úzkost a napětí z předpokládané ztráty práce

nebo jsou často nuceni pokračovat v práci v neuspokojivých podmínkách. Ukazuje s tedy, že kvalitu emoční duševní pohody lidí, vyjádřené v hodnotě zdraví, ovlivňují změny ekonomického klimatu, ať už jedinec sám zažije nepříjemné události týkající se zaměstnání nebo ne.

Práce

Životní téma práce v kvalitě života zaměstnaných a nezaměstnaných respondentů bylo třetí nejdůležitější uváděnou oblastí. Pracovní činnost byla nejčastěji spojována s potřebami: 1. seberealizace (uplatnění svých schopností, znalostí a dovedností), 2. finanční nezávislosti (materiální zabezpečení rodiny, prostředek k osamostatnění se), 3. životní jistoty (jistota budoucnosti), 4. životního řádu (denní režim, náplň času, každodenní rutina), 5. sociálního zázemí (mezilidské vztahy na pracovišti, přátelství, oslavy, společné stravování), 6. citové odezvy, emocionálního ocenění (potřeba úspěchu, ocenění, poděkování).

Statisticky významný rozdíl mezi oběma skupinami respondentů se prokázal u spokojenosti s životní oblastí práce. Zatímco u zaměstnaných respondentů se projevila výrazná spokojenost, u nezaměstnaných je tato oblast života statisticky významně saturována koníčky a zájmy.

V odpovědích nezaměstnaných respondentů se projevil vliv generačních rozdílů. Zatímco mladí lidé věří, že brzy získají práci, touží po seberealizaci, mají plány do budoucna, u věkově starších jedinců je prvořadě zajištění základních potřeb rodiny. Zejména pak muži uváděli diskriminaci na trhu práce danou věkem. Opakované neúspěchy najít si práci vedou u nich k depresím, pocitům méněcennosti, ztrátě sebevědomí. V rodinném soužití mají nezaměstnaní pocity „příživnictví“, muži pak kladou rovnítko mezi nezaměstnaností a vlastní neschopností zabezpečit základní potřeby rodiny. Je patrné, že váha funkcí práce v životní dráze člověka se mění, což ovlivňuje i prožívání a zvládání ztráty práce.

U zaměstnaných respondentů se projevila nejen statisticky významná spokojenost s oblastí práce, ale také snaha o získání lepšího pracovního místa spojeného se sebevzděláváním (zejména v oblasti práce s počítači a v jazykových znalostech). Práce je pojímána jako významné místo lidského společenství, sounáležitosti se spolupracovníky, jako druhá „rodina“.

Ze vzorku respondentů jsme v průběhu výzkumu vyčlenili specifické, méně početné skupiny – skupinu bezdomovců a nezaměstnané matky po mateřské dovolené.

Bezdomovci (N=22; hladiny významnosti *p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01)

U nezaměstnaných lidí bez domova byla hodnota **rodiny** uváděna až čtvrtá v pořadí s průměrnou hodnotou 5,23. Nejčastěji je ve výpovědích respondentů spojována s touhou založit si fungující rodinu nebo s touhou po návratu partnera, který je opustil pro nadměrné požívání alkoholu, trestnou činnost nebo následný pobyt v nápravném zařízení. Někteří bezdomovci netouží po změně současného stavu. Mají povahu vlka samotáře a nejvíce si cení svobody.

Oblast **zdraví** v kvalitě života bezdomovců dosahuje nejvyšší průměrné hodnoty (27,95).

Zdraví je často kritickou stránkou jejich života. Bývá podlomeno nocováním na veřejných prostranstvích, nepravidelnou a méně hodnotnou stravou a často nadměrným požíváním alkoholu. Většina lidí bez domova si životní oblast zdraví spojovala se zlepšením zdravotního stavu nebo alespoň s jeho nezhoršováním.

Pod životním tématem **práce** (oblast života uváděna druhá v pořadí s hodnotou 6,36) se skrývá touha lidí bez domova nalézt stálé zaměstnání. Současně je však s tímto přáním spojena i rezignace. Ti, kteří by práci opravdu chtěli, současně vědí, že kvůli svému životnímu statusu – statusu bezdomovce – nemají dobré vyhlídky na získání zaměstnání. Pro nadpoloviční většinu respondentů pak práce není životním tématem, protože jim vyhovuje život na pokraji zákona a s tím související způsob zaopatřování prostředků k životu.

Průměrné hodnoty ostatních životních oblastí (cues) v kvalitě života bezdomovců a spokojenosti s nimi viz. tabulka č. 4.

Nezaměstnané matky po mateřské dovolené (N=20; hladiny významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$)

U nezaměstnaných matek po mateřské dovolené dosahuje hodnota **rodiny** a spokojenosti s ní nejvyšších průměrných hodnot v kvalitě života (39,25) ve srovnání s ostatními třemi skupinami respondentů. Hodnocení odpovídá prožívání posláni současné životní situace, se kterou souvisí i výše průměrného hodnocení a spokojenosti s životní oblastí duševní pohoda. Za důležitou považují nezaměstnané matky **práci na sobě** (některé ženy byly doma s dětmi i několik let), která spočívá nejen v získávání nových znalostí a dovedností (všechny ženy současně absolvovaly rekvalifikační kurz), ale také vyžaduje změnu názoru na životní styl, na organizaci a náplň dne. I když čtvrtina vzorku žen byly samoživitelky, nebylo finanční zázemí zařazeno mezi důležité životní oblasti. Nízké průměrné hodnocení životní oblasti **práce** (1,75) koresponduje patrně se současnou životní situací a promítá se spíše do úvah o přípravě na znovuzískání zaměstnání. Je tomu tak i přesto, že v regionu, odkud ženy pocházely, je vysoká míra regionální nezaměstnanosti a šance na získání zaměstnání je malá.⁴

Průměrné hodnoty ostatních životních oblastí (cues) v kvalitě života nezaměstnaných matek po mateřské dovolené a spokojenosti s nimi viz. tabulka č. 4.

V další části výzkumu jsme se zabývali srovnáním průměrné kvality života jednotlivých skupin respondentů. Výsledky uvádíme v tabulce č.3.

---

⁴⁾ Zjištěné závěry z výzkumného šetření u vzorku lidí bez domova a u nezaměstnaných matek po mateřské dovolené, mají pouze předběžný charakter. Pro jejich ověření by bylo třeba zastoupení většího vzorku respondentů z různých regionů České republiky.

	Průměr QL	Směrodatná odchylka	Počet respondentů
nezaměstnaní	60,3	20	966
zaměstnaní	70,6	15,8	949
bezdomovci	33,1	19,6	22
matky po MD	62,3	18	20
Celkem	56,6	18,35	1957

Tab.3 Srovnání průměrů kvality života pro jednotlivé skupiny respondentů (v procentech)

Subjektivní hodnocení kvality života zaměstnaných dosahuje nejvyšší hodnoty ve srovnání s ostatními skupinami respondentů. Ukazuje se, že ztráta práce je závažnou změnou v životě člověka, výrazně se projeví ve změně kvality života a má převážně negativní dopad na ostatní životní oblasti a na osobní cíle člověka.

Oblasti kvality života a spokojenosti s nimi v závislosti na věku a pohlaví

Předpokládané souvislosti mezi oblastmi kvality života, spokojenosti s nimi a proměnnými věkem a pohlavím jsme ověřovali Pearsonovým korelačním koeficientem. Výsledky statistického testování korelací mezi sledovanými proměnnými potvrdily významné souvislosti (N=1957, 22 bezdomovců, 20 matek po mateřské dovolené, 966 nezaměstnaných, 949 zaměstnaných; hladina významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$).

Z výsledků statistického zpracování vyplynulo, že u **bezdomovců** s přibývajícím věkem výrazně roste důležitost bydlení (0,615**) a rodiny (0,487*) a klesá spokojenost s výší finančního příjmu (-0,472*).

U nezaměstnaných **matek po mateřské dovolené** s přibývajícím věkem výrazně klesá spokojenost s duševní pohodou (-0,493*).

U nezaměstnaných respondentů s přibývajícím věkem roste význam hodnoty zdraví (0,222**), rodiny (0,129**) a finančního zázemí (0,071*) a klesá důležitost a současně spokojenost s prací na sobě (-0,168**), se vztahy mezi lidmi (-0,097**) a s duševní pohodou (-0,079*). V téže skupině respondentů se prokázala statistická významnost (0,080*) spokojenosti s rodinou a s bydlením (0,081*).

U zaměstnaných respondentů proměnná věku pozitivně korelovala s hodnotou rodiny (0,157**) a duševní pohody (0,073*) a současně se spokojeností s těmito dvěma životními oblastmi. Negativní korelace se prokázala v důležitosti a spokojenosti práce na sobě (-0,134**; -0,129**).

		Bezdomovci		Matky po MD		Nezaměstnaní			Zaměstnaní		
		muži	celkem	ženy	celkem	ženy	muži	celkem	ženy	muži	celkem
Kvalita života	Rodina	6,11	6,11	39,25	39,25	28,82**	20,59	25,33	29,31**	25,20	27,50
	Zdraví	28,33	28,33	13,50	13,50	20,55	19,64	20,16	22,35**	18,91	20,83
	Práce	5,00	5,00	1,75	1,75	11,69	8,27	9,70	11,12	7,94	9,33
	Koníčky	0,00	0,00	2,25	2,25	4,12	7,41**	5,52	3,54	6,06**	4,65
	Vztahy mezi lidmi	0,83	0,83	5,00	5,00	5,89	5,36	5,67	6,33**	4,85	5,68
	Peníze	13,61	13,61	0,00	0,00	1,75	2,65	2,13	0,89	1,31	1,07
	Bydlení	5,56	5,56	0,00	0,00	0,27	0,66	0,44	0,25	0,32	0,28
	Práce na sobě	0,00	0,00	8,15	8,15	5,68*	4,24	5,07	4,90	4,06	4,53
	Duševní pohoda	0,56	0,56	8,25	8,25	6,11	5,16	5,71	6,73	5,84	6,34
Spokojenost	Rodina	3,89	3,89	61,50	61,50	65,69**	47,88	58,15	67,99**	60,40	64,64
	Zdraví	30,00	30,00	36,50	36,50	56,63**	48,74	53,29	62,00**	54,16	58,54
	Práce	5,00	5,00	2,50	2,50	8,90	8,41	8,60	32,66	28,23	30,13
	Koníčky	0,00	0,00	7,50	7,50	23,51	36,15**	28,86	20,71	29,57**	24,62
	Vztahy mezi lidmi	2,78	2,78	26,25	26,25	26,58	24,66	25,77	31,25**	21,67	27,02
	Peníze	18,89	18,89	0,00	0,00	2,85	3,43	3,10	3,08	3,84	3,41
	Bydlení	10,28	10,28	0,00	0,00	0,74	1,74	1,16	0,92	0,80	0,87
	Práce na sobě	0,00	0,00	28,75	28,75	19,21**	13,65	16,85	20,84**	15,42	18,45
	Duševní pohoda	1,11	1,11	33,25	33,25	22,24*	18,33	20,58	29,08*	23,58	26,66

N=1957; 851 mužů, 1 106 žen; hladina významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Tab. 4 Průměrné hodnoty životních oblastí (cues) v kvalitě života a spokojenosti s nimi z hlediska pohlaví u všech čtyř skupin respondentů.

Z výsledků je zřejmé, že z hlediska pohlaví jsou s životní oblastí rodiny a zdraví více spokojenější nezaměstnané a zaměstnané ženy než obě skupiny mužů.

U zaměstnaných i nezaměstnaných mužů se naopak prokázala ve srovnání se ženami pozitivní korelace s životní oblastí koníčků.

Se vztahy mezi lidmi jsou více spokojenější zaměstnané ženy (31,25**) ve srovnání se zaměstnanými muži (21,67). U nezaměstnaných mužů a žen se statisticky významný rozdíl ve spokojenosti s touto proměnnou neprokázal.

S prací na sobě a s duševní pohodou jsou více spokojenější nezaměstnané i zaměstnané ženy ve srovnání s oběma skupinami mužů.

Rozdíly mezi skupinami zaměstnaných a nezaměstnaných mužů a žen v preferenci životních oblastí a spokojenosti s nimi jsme testovali Pearsonovými korelacemi jednotlivých proměnných a členstvím ve skupině (N=1915; nezaměstnaní=966, zaměstnaní=949; hladina významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$).

Pozn.: Kladná korelace znamená, že vyšší hodnoty mají spíše muži, záporná, že

vyšší hodnoty mají spíše ženy. U skupiny nezaměstnaných matek a skupiny bezdomovců nebylo možné z důvodu konstantnosti proměnných korelaci vypočítat.

Z výsledků statistického zpracování je zřejmé, že z hlediska pohlaví je rodina pro nezaměstnané i zaměstnané ženy důležitější životní oblastí než pro muže (-0,239**; 0,120**) a jsou s ní také spokojenější.

Hodnotu zdraví a vztahů mezi lidmi považují zaměstnané ženy za důležitější ve srovnání se zaměstnanými muži (-0,112**; -0,088**). S těmito životními hodnotami jsou také více spokojeny (-0,116; -0,134**). U nezaměstnaných mužů a žen se rozdíl mezi pohlavími nepotvrdily.

Hodnota práce a koníčků je statisticky významnější u zaměstnaných (0,121**; **0,167**) a nezaměstnaných mužů (0,117**; 0,194**) ve srovnání se ženami. Zaměstnaní i nezaměstnaní muži nalézají ve svých koníčcích také větší uspokojení (0,129**; 0,170**) než obě skupiny žen.

Spokojenost s prací na sobě a spokojenost s duševní pohodou je statisticky významnější u nezaměstnaných i zaměstnaných žen ve srovnání s muži.

Práce na sobě je statisticky významnější pro nezaměstnané ženy (-0,077*) než pro nezaměstnané muže. Se vztahy mezi lidmi jsou průkazně více spokojeny zaměstnané ženy než zaměstnaní muži. U nezaměstnaných mužů a žen se rozdíl mezi pohlavími u této hodnoty nepotvrdily. U dalších „cues“ se nepotvrdily žádné statisticky významné rozdíl mezi muži a ženami.

Oblasti kvality života a spokojenosti s nimi v závislosti na vzdělání

Souvislosti mezi oblastmi kvality života, spokojenosti s nimi a vzděláním jsme ověřovali Spearmanovou pořadovou korelací. Výsledky statistického testování sledovaných proměnných opět potvrdily významné souvislosti (N=1915; nezaměstnaní=966, zaměstnaní=949; hladina významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$).

Pozn. Kladná korelace znamená, že čím vyšší vzdělání, tím vyšší kvalita života nebo spokojenost v dané oblasti; při záporné korelaci – čím vyšší vzdělání, tím nižší kvalita života nebo spokojenost v dané oblasti.

Z výsledků statistického zpracování lze interpretovat, že s rostoucím vzděláním u skupiny nezaměstnaných klesá důležitost oblasti koníčků (-0,089**), hodnoty peněz (-0,084**) a práce (-0,076*) a stoupá důležitost práce na sobě (0,094**) a duševní pohody (0,079*).

U skupiny zaměstnaných respondentů s rostoucím vzděláním klesá důležitost peněz v kvalitě života (-0,113**) a roste důležitost práce na sobě (0,107**).

S rostoucím vzděláním u nezaměstnaných statisticky významně stoupá spokojenost s prací na sobě (0,118**) a s duševní pohodou (0,085**) (lépe snáší ztrátu práce) a rovněž se zdravím (0,065*). Naopak klesá spokojenost s penězi (-0,095**), s oblastí koníčků (-0,077*) a s bydlením (-0,064*).

U zaměstnaných s rostoucím vzděláním roste spokojenost s prací na sobě (0,114) a klesá spokojenost s penězi (-0,113**).

Oblasti kvality života a spokojenosti s nimi v závislosti na délce ztráty práce

Předpokládané vztahy mezi oblastmi kvality života, spokojenosti s nimi a délkou nezaměstnanosti jsme opět testovali Pearsonovým korelačním koeficientem (N=988; bezdomovci=22, nezaměstnaní=966; hladina významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$).

Pozn. V případě skupiny bezdomovců nebylo možné z důvodu konstantnosti proměnných některé korelace vypočítat.

Z údajů statistického zpracování vyplývá, že čím delší je doba ztráty práce, tím důležitější je pro nezaměstnaného rodina (0,081*). Současně klesá spokojenost s životní oblastí práce (-0,067*).

U bezdomovců s rostoucí délkou nezaměstnanosti výrazně vzrůstá důležitost bydlení (0,566**).

Vztah mezi délkou nezaměstnanosti a vzděláním

Po rozčlenění délky nezaměstnanosti do 5 kategorií (do ½ roku, nad půl roku až 1 rok, rok až 1½, 1½ – 2 a více) jsme vypočítali Spearmanovu korelaci délky ztráty práce se vzděláním. Tato korelace je -0,226 a je statisticky významná na 1 % hladině. U vybraného vzorku respondentů se nám potvrdil předpoklad, že **s vyšším vzděláním klesá délka nezaměstnanosti.**

Tento výsledek dokládáme tabulkou obsahující jednotlivé četnosti a procenta v řádcích, sloupcích a v celé tabulce. **Tučně** jsou označeny hodnoty statisticky významně častější než by se dalo očekávat na základě hypotézy nezávislosti proměnných, **tučně kurzívou** jsou označeny hodnoty výrazně méně častější.

Vzdělání	do ½ roku	½ - 1 rok	1 - 1½ roku	1½ - 2 roky	nad 2 roky	Celkem
základní	10	8	3	9	38	68
učňovské	58	62	46	27	64	257
středoškolské	145	137	81	50	72	485
vyšší odborné	5	5	3	1	2	16
vysokoškolské	54	27	25	6	15	127

N=953; základní=68, vyučení=257, SŠ=485, VO=16, VŠ=127

Tab. 5 Délka nezaměstnanosti v závislosti na vzděláním

Pozn.: Vztah mezi délkou nezaměstnanosti a vzděláním mohl být zkoumán pouze u 953 respondentů, u třinácti z celkové počtu 966 nebylo vzdělání jednoznačně uvedeno.

Vztah mezi vzděláním a délkou nezaměstnanosti je, podobně jako u Spearmanovy korelace uvedené výše, statisticky významný: $\chi^2=94,309$, $df=16$, $p=0,000$

Z tabulky je zřejmé, že nejčastější kombinací hodnot jsou nezaměstnaní se středoškolským vzděláním do ½ roku bez práce (145 osob) a ½ – 1 rok (137 osob).

Výrazné souvislosti jednotlivých kategorií: nad 2 roky jsou výrazně častěji nezaměstnaní lidé s nižším vzděláním (základní a vyučení), do 1 roku osoby s vyšším vzděláním (středoškolské a vysokoškolské) – viz **tučně** zvýrazněné hodnoty. Naopak výrazně méně časté jsou kombinace krátkodobé nezaměstnanosti a nižšího vzdělání a dlouhodobě nezaměstnanosti a vyššího vzdělání – viz hodnoty zvýrazněné **tučně kurzívou**.

Oblasti kvality života u mužů a žen a spokojenosti s nimi

Dále jsme se v našem výzkumu zabývali otázkou, jak se liší průměrné hodnoty kvality života (QL) pro jednotlivé životní oblasti (cues) a spokojenost s nimi mezi muži a ženami (bez ohledu na jejich zaměstnanost) a mezi zaměstnanými a nezaměstnanými muži a ženami. Pro zpracování dat jsme použili metodu ANOVA (Univariate Analysis of Variance) – jednorozměrnou analýzu rozptylu. Velikosti skupin respondentů: 1106 ženy, 851 muži, 966 nezaměstnaní, 949 zaměstnaní.

RODINA. Z výsledků statistického zpracování vyplynulo, že se liší průměrná hodnota kvality života (QL) pro oblast RODINY u mužů i žen bez ohledu na jejich zaměstnanost. Konkrétně ženy mají průměrnou hodnotu 29,06 a muži 22,92. Průměrná hodnota QL pro oblast RODINY je statisticky významně vyšší pro ženy než pro muže.

Zatímco průměrná hodnota QL pro oblast RODINY je přibližně stejná pro nezaměstnané (28,82) i zaměstnané (29,31) ženy, u mužů, kteří mají hodnotu QL pro oblast rodiny obecně nižší než ženy, je velký rozdíl mezi nezaměstnanými (20,59) a zaměstnanými (25,2) muži. Pro zaměstnané muže je životní oblast RODINY statisticky významně vyšší hodnotou ve srovnání s nezaměstnanými muži.

U zaměstnaných mužů a žen je průměrná spokojenost s RODINOU vyšší (64,64) než u nezaměstnaných mužů a žen (58,15), přitom ženy jsou s rodinou více spokojené (66,82) než muži (54,21) z celého souboru respondentů.

V průměrné spokojenosti s rodinou není výrazný rozdíl mezi zaměstnanými (67,99) a nezaměstnanými ženami (65,69), ale u mužů jsme zjistili významný rozdíl. Nezaměstnaní muži jsou výrazně méně spokojeni (47,88) s rodinou ve srovnání se zaměstnanými muži (60,4).

ZDRAVÍ. V rámci kvality života je průměrná hodnota pro oblast ZDRAVÍ vyšší u žen (21,43) – zaměstnaných i bez práce než u zaměstnaných a nezaměstnaných mužů (19,27).

U zaměstnaných mužů i žen je vyšší průměrná spokojenost se zdravím (58,54) než u nezaměstnaných mužů a žen (53,29). Se zdravím jsou z celého souboru respondentů více spokojené ženy (59,25) ve srovnání s muži (51,48). Nejvyšší průměrná hodnota spokojenosti se zdravím je u zaměstnaných žen (62,00).

PRÁCE. Průměrná hodnota kvality života pro oblast PRÁCE je statisticky významně vyšší pro muže (11,40) než pro ženy (8,11) z celého souboru respondentů.

U zaměstnaných mužů a žen je podle očekávání statisticky významně vyšší spokojenost s životní oblastí PRÁCE (30,19) než u nezaměstnaných mužů a žen (8,62).

DUŠEVNÍ POHODA. V rámci celého souboru respondentů nebyly nalezeny statisticky významné rozdíly mezi zaměstnanými a nezaměstnanými a mezi muži a ženami v průměrných hodnotách kvality života pro oblast DUŠEVNÍ POHODY.

Průměrné hodnoty spokojenosti pro oblast DUŠEVNÍ POHODY jsou statisticky významnější u žen (25,58) než u mužů (20,99). Více spokojeni jsou zaměstnaní muži i ženy (26,66) než nezaměstnaní (20,58).

Nejvyšší průměrnou hodnotu spokojenosti pro oblast DUŠEVNÍ POHODA mají zaměstnané ženy (29,08).

MEZILIDSKÉ VZTAHY. Z celého souboru respondentů jsou s životní oblastí MEZILIDSKÉ VZTAHY spokojené více ženy (28,85) než muži (23,15).

Průměrná hodnota kvality života pro oblast MEZILIDSKÉ VZTAHY je statisticky významně vyšší u žen (6,11) než u mužů (5,1) bez ohledu na jejich zaměstnanost.

Zatímco průměrná spokojenost s životní oblastí MEZILIDSKÉ VZTAHY je pro zaměstnané i nezaměstnané muže přibližně stejná (21,67; 24,66), u žen, které mají průměrnou hodnotu pro oblast MEZILIDSKÉ VZTAHY obecně vyšší než muži, je statisticky významný rozdíl mezi zaměstnanými a (31,25) a nezaměstnanými ženami (26,58). Zaměstnané ženy jsou více spokojené s mezilidskými vztahy ve srovnání s nezaměstnanými ženami.

KONÍČKY, ZÁJMY, HOBBY. Průměr kvality života pro životní oblast KONÍČKY, ZÁJMY, HOBBY je statisticky významně vyšší u mužů (6,73) než u žen (3,84) a je vyšší u všech nezaměstnaných mužů i žen (5,52) ve srovnání se zaměstnanými muži i ženami (4,65). U skupiny nezaměstnaných mužů a žen je také větší spokojenost s touto oblastí života (28,86) ve srovnání se zaměstnanými muži a ženami (24,62). Nejvyšší průměrnou hodnotu kvality života pro oblast KONÍČKY, ZÁJMY, HOBBY mají nezaměstnaní muži (7,41) a nacházejí v ní také největší spokojenost (36,15).

PRÁCE NA SOBĚ. Průměrná hodnota kvality života pro oblast PRÁCE NA SOBĚ je statisticky významnější pro ženy (5,3) než pro muže (4,15).

Z celého souboru respondentů jsou s prací na sobě statisticky významně spokojenější ženy (20,00) než muži (14,55).

PENÍZE. Z výsledků statistického zpracování je zřejmé, že průměrná hodnota kvality života pro oblast PENÍZE je statisticky významně vyšší u mužů (1,97) než u žen (1,33). Průkazný rozdíl je také mezi nezaměstnanými (2,13) a zaměstnanými (1,07) muži a ženami.

Statisticky nejvýznamnější je průměrná hodnota pro životní oblast PENÍZE u nezaměstnaných mužů (2,65).

Výsledky ANOVY nepotvrdily statisticky významné rozdíly mezi průměrnými hodnotami spokojenosti pro životní oblast PENÍZE mezi muži a ženami a zaměstnanými a nezaměstnanými.

BYDLENÍ. Výsledky ANOVY také nepotvrdily statisticky významné rozdíly mezi zaměstnanými a nezaměstnanými a mezi muži a ženami v průměrných hodnotách kvality života pro oblast BYDLENÍ a spokojenosti s ní

Smysluplnost života a dlouhodobá ztráta práce

Součástí našeho výzkumu kvality života dlouhodobě nezaměstnaných bylo posouzení smysluplnosti života. Nejprve jsme zpracovali porovnání průměrných hodnot smysluplnosti života vyjádřené jednotlivými skupinami respondentů.

	Průměr (v %)	Počet respondentů	Směrodatná odchylka
Bezdomovci	52,286	22	21,389
Matky po MD	83,590	20	17,057
Nezaměstnaní	65,261	966	22,969
Zaměstnaní	81,270	949	16,137
Celkem	73,072	1957	21,515

Tab. 6 Srovnání průměrných hodnot smysluplnosti života pro jednotlivé skupiny respondentů (v procentech)

Z tabulky je zřejmé, že ze všech čtyř skupin respondentů přikládaly životu největší smysl nezaměstnané matky po mateřské dovolené (83,590). Nejnižší průměrnou hodnotu smysluplnosti života uvedli lidé bez domova (52,286). Průměrná hodnota celého vzorku populace (1957) byla 73,02 %. Průměrné hodnoty ukazují významný rozdíl smysluplnosti života mezi nezaměstnanými (65,261) a zaměstnanými (81,270) respondenty.

Průkaznost rozdílů smysluplnosti života mezi zaměstnanými a nezaměstnanými respondenty jsme ověřovali t-testem.

Rozdíl hodnot smysluplnosti života mezi skupinami zaměstnaných a nezaměstnaných mužů a žen byl statisticky významný. Práce dodává lidskému životu smysl a řád. Pokud člověk ztratí práci, žádná jiná aktivita ji nemůže plnohodnotně nahradit.⁵

Smysluplnost života u všech čtyř skupin respondentů jsme dále porovnávali pomocí Kruskal-Wallisova testu a mediánového testu. I výsledky těchto testů prokázaly, že rozdíly mezi skupinami respondentů z hlediska smysluplnosti života jsou statisticky významné.

Dále jsme zkoumali, jak je smysluplnost života ovlivňována délkou ztráty práce, pohlavím a věkem. Zabývali jsme se rozdíly mezi zaměstnanými a nezaměstnanými.

⁵⁾ Blíže viz. J. Šmajš, 2002; M. Machovec, 1968

	Nezaměstnaní	Zaměstnaní
Délka nezaměstnanosti (v měsících)	-0,111**	.
Závislost na pohlaví	-0,158**	0,038
Závislost na věku	-0,130**	0,056

N=1915; nezaměstnaní 966, zaměstnaní 949; hladina významnosti * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Tab. 7 Pearsonovy korelace smysluplnosti života s délkou nezaměstnanosti, pohlavím a věkem.

Z údajů v tabulce vyplývá, že statisticky významné jsou vztahy v rámci skupiny nezaměstnaných, kde je smysluplnost života mírně nižší s rostoucí délkou nezaměstnanosti (-0,111**), dále u mužů (-0,158**) a s přibývajícím věkem (-0,130**). Výsledky nasvědčují tomu, že „rizikovou“ skupinou prožívající ztrátu práce tíživěji než ostatní skupiny jsou věkově starší, dlouhodobě nezaměstnaní muži.

Závěr

Provedená šetření dále zpřesnila nejen naši představu o způsobu prožívání ztráty práce nezaměstnanými lidmi, ale i o práci a její roli v dnešním životě lidí. Především se ukázalo, že pojem kvality života, který se objevil na začátku sedmdesátých let minulého století a který jako sociologický pojem nejprve vyjadřoval míru pozitivních změn vyvolaných v lidském životě společenským a vědeckotechnickým pokrokem, a teprve později také negativní vliv nemoci či stáří na život člověka, bude nutné dále teoreticky prohlubovat a lépe definovat.

V pozadí dnes již klasické osvícenské představy o možném zlepšování lidského života kulturou stálo totiž přesvědčení, že lidská přirozenost má sice tajemnou složku biologickou, ale že určující a významnější je její elastická složka společenská (socio-kulturní). Věřilo se, že přibližně v míře, v jaké člověk vytváří umělé kulturní prostředí, formuje také svou vlastní přirozenost. Tuto optimistickou představu o člověku a lidské přirozenosti ovšem nepotvrzují ani biologické vědy, ani lidský a společenský život sám. Podobně jako jiné druhy savců také dnešní člověk je vysoce konzervativní biologický druh. Všechny informace, které jedinec získává z vnějšího prostředí v průběhu své ontogeneze i pozdějšího života v kultuře, se totiž mohou zapisovat pouze do jeho aktuální paměti neuronální. Rozumem sice chápeme co je kultura, ale geneticky se na ni adaptujeme stejně pomalu a slepě jako kdysi naši předkové na živou a neživou přírodu. Na tuto konzervativní paměť působí tedy dnešní kulturní prostředí pouze také jen fyzikálně chemickým vlivem. Znovu a znovu se proto rodí lidské generace s potřebou uplatňovat fyzickou a intelektuální námahu v boji o přežití, při zdolávání odporu vnějšího prostředí. Vyplývá z toho jednak to, že se krátí život iluze o možnosti úplného nahrazení živé lidské práce prací mrtvou – produktivní a ostatní technikou, a jednak to, že opětovné uvážlivé vynakládání lidských bytostných sil produktivním způsobem nebude cestou zpátky, ale naopak perspektivním řešením dnešní patové situace nezaměstnanosti

v technicky rozvinutých zemích. Zatím však technický pokrok v kombinaci s trhem a nemilosrdným požadavkem zisku každý den znovu odnímá pracovní příležitosti tisícům a desetitisícům lidí.

Pro lidi, kteří bez vlastní viny ztrácejí placenou práci, jde o analogickou zátěžovou situaci, jakou je dlouhodobá nemoc. Právě proto jsme se v našem šetření pokusili použít metodu, která až doposud byla aplikována pro měření změn kvality života před a po intervenčních zásadách u nemocných a starých lidí.

Metodu subjektivního hodnocení kvality života nezaměstnaných a zaměstnaných lidí jsme zvolili proto, že subjektivní pocity ztráty práce jsou značně nepřístupné pouze objektivním pohledem. Dále proto, že systém individuálního hodnocení kvality života umožňuje jedinci specifikovat oblasti života, které považuje sám ve svém životě za nejdůležitější, a pomocí hodnotící analýzy určuje i váhu jejich důležitosti. SEIQoL je tak metodou, která oproti tradičním přístupům bere v úvahu hlavně individuální perspektivu života jedince.

I když víme, že v závěrech šetření musíme být opatrní, nabyli jsme přesvědčení, že z našeho výzkumu plyne několik podstatných zjištění:

1. Mít placenou práci v naší mladé tržně liberální společnosti, která po dvě generace nepoznala nezaměstnanost a její důsledky, bude stále více ceněnou životní hodnotou.
2. Rodina není jen dožívající kategorií náboženskou a eticko-výchovnou, ale stále důležitou kategorií biologickou a společensko existenciální.
3. Ani proměna životního způsobu lidí v důsledku zvýšeného konzumu, cestování a hromadného rozšíření spotřební techniky, jakou je např. osobní automobil, televize nebo počítač, není s to kompenzovat či oslabit ztrátu blahodárného účinku práce na lidskou spokojenost a zdraví.